

Arealets Størrelse i Danmark og dets Benyttelse i Aaret 1881.

Foredrag i det kgl. Landhusholdningsselskab af Bureauchef M. Gad.

Det, som jeg iaften skal tillade mig at forelægge for det ærede Landhusholdningsselskab, er Hovedresultaterne af de af det statistiske Bureau i Sommeren 1881 indsamlede Oplysninger om Benyttelsen af Danmarks Areal. Tiden tillader mig imidlertid kun at gjøre det i større Træk, hvorfor jeg, hvad Enkelthederne angaaer, maa indskrænke mig til at henvise til det Værk, som statistisk Bureau for Tiden har under Udarbejdelse, og som jeg antager meget snart vil komme til at foreligge for Offentligheden. Dette Værk bliver paa en Maade et helt nyt Værk, men dette dog ikke at forstaa saaledes, at det er første Gang, at der foreligger i det mindste delvise Oplysninger om Arealets Anvendelse her i Landet, thi allerede 1838 blev der indhentet Oplysninger; men disse Oplysninger, som da bleve indsamlede, for Landets Vedkommende gennem Præsterne og for Byernes gennem Magistraterne, vare og maatte ifølge Sagens Natur være meget ufuldstændige, dels fordi det da var første Gang, at man indhentede slige Oplysninger, og dels fordi den Fremgangsmaade, man benyttede, var og maatte være noget mangelfuld. Imidlertid lykkedes det dog at faa tilvejebragt Oplysninger, som kunde give et fornuftigt Billede dels af, hvorledes Landet var dyrket,

og dels tillige af, hvor stor Produktionen kunde antages at være. Herved blev man staaende indtil Aaret 1861, da det statistiske Bureau, som i Mellemtiden var blevet oprettet i Aaret 1850, optog denne Opgave, og fra den Tid har man hvert femte Aar indhentet Oplysninger om Arealets Størrelse og dets Benyttelse. De 4 første Gange, altsaa i 1861, 1866, 1871 og 1876, har man væsentlig fulgt det samme Princip, som var det ledende ved Indsamlingen af Oplysninger i 1838 om end korrekttere gennemført, idet man nemlig gennem Kommunalbestyrelserne har indhentet Oplysninger om Størrelsen af de med de forskellige Sædarter og Handelsplanter dyrkede Arealer, om Størrelsen af de Arealer, som bleve brugte til Græsning, som vare henlagte til Eng o. s. v., ja kort sagt om Størrelsen og Benyttelsen af de Arealer, som kunne siges at høre ind under Agerbruget, dette Ord taget i dets snævrere Betydning. Om mangfoldige Arealer, som havde en anden Anvendelse, og særlig om alle dem, som maatte siges at ligge hen uden fast Benyttelse i produktivt Øjemed, fordi de i det mindste hidtil ikke havde kunnet indtages til direkte Brug under Befolkningens økonomiske Virksomhed, forelaa der imidlertid ikke Oplysning, og det stod derfor for mig, da Bureauet 1881 atter skulde tage denne Opgave for, som i alle Maader ønskeligt at faa saa fuldstændige Oplysninger som overhovedet gjørligt, ikke alene om, hvor stort hele Landets Areal var, men ogsaa om, hvorledes hver Plet blev benyttet eller henlaa fra Naturens Haand. Ganske vist var der i 1876 skeet et lille Fremskridt fra det Tidligere, idet Bureauet da første Gang søgte og fik Oplysninger om det Areal, der var udlagt til Have, men der stod endnu meget tilbage, naar Opgaven skulde have det af mig nævnte Omfang.

Ved de Skemata, som 1881 udsendtes, maatte der søges Oplysning foruden om det, der tidligere havde været Gjenstand for Indsamlingerne, tillige om:

- 1) Moser og Kjær, og man mente her at maatte gjøre Adskillelse mellem Tørvemoser og andre Moser;

- 2) Skovarealet, hvilket man mente passende kunde indordnes under 4 Rubra, nemlig det Areal, der er beplantet med Bøg, det, der er beplantet med andre Løvtræer, det, der er beplantet med Naaletræer, og det, der ikke er beplantet, men som af en eller anden Grund henligger som aabne Pletter i Skoven;
- 3) det Areal, der henligger som Hedestrækning, hvilket jo navnlig spiller en stor Rolle i Jylland;
- 4) det Areal, der er bedækket med Flyvesand;
- 5) det Areal, der indtages af Stenmarker og andre udyrkede Strækninger;
- 6) det Areal, der benyttes til Byggegrunde og Gaardspladser;
- 7) den Jord, der medgaaer til Hegn, Veje og Gangstier samt optages af Vandinger eller andre Vandarealer.

Hvad dette sidste Areal angaaer, maa det udtrykkelig bemærkes, at hermed kun menes det Vandareal, som er optaget i Matrikuleringen, og som ligger indenfor et enkelt bestemt Sogns Grænser, hvorimod alle de større Indsøer, som jo i Regelen grænse op til forskellige Sogne, ikke ere medtagne. Følgen heraf er, at man, naar man vil tale om hele Landets Areal, maa til det ommeldte matrikulerede Areal lægge de Strækninger, der sædvanligvis kaldes Søarealet, det er alle egentlige Indsøer.

Det statistiske Bureau har altid været i Besiddelse af en Fortegnelse over det Areal's Størrelse, som efter Matrikuleringen hørte til hvert Sogn her i Landet, nemlig den Fortegnelse, som afdøde Professor Bergsøe har optaget i sin Statistik, og som han havde tilvejebragt ved Hjælp af Udskrifter af Matrikelprotokollerne for den saakaldte nye Matrikul, der traadte i Kraft fra 1844, — men Bureauet har ikke troet at burde fremdeles blive staaende ved disse ældre Opgivelser, dels fordi Matrikelprotokoller ere bevægelige — det maa jo være vitterligt for Enhver, at der i den forløbne Tid er foretaget forskellige Forandringer, saasom ved Omflytninger fra Sogn til Sogn, ved at

nye Landstrækninger ere optagne som fremkomne enten ved Søers Udtørring eller ved Inddæmninger fra Havet og derefter matrikulerede, — dels fordi et saa omfattende Arbejde som Matrikuleringen naturligvis som alt andet maa have været undergivet den almindelige menneskelige Skjæbne, at der har kunnet indsnige sig enkelte Feil, som i Tidens Løb blive opdagede og rettede, og dels endelig fordi der ogsaa i Bergsøes Opgivelser, som man særlig kom til at undersøge ved denne Løjlighed, var indløbet enkelte Fejltagelser, der ikke hidrørte fra Matrikelprotokollerne. Bureauet skaffede sig derfor en ny Udskrift af Matrikelprotokollerne efter deres Indhold i Begyndelsen af 1881. Disse Udskrifter give Oplysninger om, hvor megen matrikuleret Jord der findes i hvert Sogn, og indenfor hvert enkelt Sogns Grænser Fordelingen paa de forskjellige saakaldte Ejerlag, der omfatte dels hver enkelt By for sig, dels større Ejendomme med Tilliggende for sig, dels endelig for de større Landsbyers Vedkommende 2 eller flere Underafdelinger for sig. Det var Bureauet magtpaaliggende at faa disse Oplysninger frem saa godt, som de overhovedet kunne skaffes, fordi det ikke alene maatte ansees for ønskeligt at faa konstateret, hvor stort hele Landets matrikulerede Areal nu er, men ogsaa fordi det statistiske Bureau kun saaledes kunde faa et hidtil følt Savn afhjulpet, idet det derved vilde have det eneste virksomme Middel i Hænde til nogenlunde at kontrollere de Oplysninger, som indsendtes fra Sogneraad og Byernes Kommunalbestyrelser. Man gik derefter frem paa den Maade, at man sendte hvert Sogn og Kjøbstad en Udskrift af Matrikelprotokollen for dets Vedkommende og forlangte da efter et bestemt Skema en Angivelse af, hvorledes Arealet var benyttet, hvilket Skema desuden ledsagedes af Exemplarer af et andet Skema, som Ejerne af de forskjellige Jorder skulde udfylde. Opgivelserne paa disse sidste Skemaer skulde Sogneraadene sammenlægge og opføre paa deres Hovedliste, og forsaavidt der derved ikke skulde udkomme det Areal, der faktisk fandtes i Sognet, skulde man

opgive, hvori Grunden til Forskjellen fornuftigvis maatte ligge. Man kom altsaa paa denne Maade i Besiddelse af et Middel til at kontrollere, hvorvidt Opgivelserne maatte antages for at være rigtige, hvilket var saa meget nødvendige, som det statistiske Bureau ikke i sit Kontor seer sig i Stand til at berigtige den Slags Indberetninger om lokale Forhold, naar de ere fejle, hvilket derimod vedkommende Myndighed paa Stedet, som kjender Forholdene, kan gjøre i alt Fald saa tilnærmelsesvis, at man bør kunne være sikker paa, at Indberetningerne virkelig give et tilstrækkelig korrekt Billede af Forholdene. Jeg troer derfor ogsaa, efter at Indberetningerne nu ere gennemgaaede, og efter at der om forefundne Unøjagtigheder er nærmere forhandlet med enkelte af de paagjældende Myndigheder, at jeg tør sige, at de Resultater, som Bureauet vil opstille, give et saa paalideligt Billede af Forholdene, som der overhovedet kan gives, og som der overhovedet er givet nogetsteds i Verden om den Art Forhold. Jeg vil naturligvis ikke udgive det, der kommer til at foreligge, for mere, end det er; thi det ligger selvfølgelig i Sagens Natur, at det Slags Opgivelser, som her er Tale om, ikke kunne være absolut matematisk nøjagtige, eftersom der jo kan være Forhold, som ikke engang altid kjendes aldeles nøjagtig af vedkommende Ejer og derfor til en vis Grad er undergivet endogsaa hans Skjøn; men derimod troer jeg nok, at jeg tør sige, at Opgivelserne ere saa nøjagtige, at der ikke er skeet noget til Skade for det Krav, som bør stilles til statistiske Meddelelser paa det givne Omraade, nemlig at der gennem dem kan faaes en virkelig sand Forestilling om Beskaffenheden af Landets Areal og dets Benyttelse.

Den første af de her iaften foreliggende Tabeller indeholder en Opgivelse baade af det matrikulerede Areal og af Søarealet, og paa en følgende Tabel vil man finde en særskilt Opgivelse af de forskjellige Kjøbstæders Areal, hvilket igjen er delt i to Dele, nemlig Markjorder og Bygrunden. I denne sidste Henseende seer det statistiske

Bureau sig naturligvis i Stand til at fremkomme med noget aldeles nyt, hvilket er begrundet i den Omregulering af Kjøbstæderne, som har fundet Sted i Henhold til Beskatningsloven af 1863, og som nu er fuldendt paa en enkelt Undtagelse nær (Skive). De Angivelser, der findes paa denne Tabel, tør endogsaa ansees for matematisk nøjagtige, men der er dog herved at bemærke, at medens den til Kjøbstæderne hørende Grund forøvrigt i sin Helhed er indbefattet under Matrikuleringen, saa er dette ikke Tilfældet med Bygrunden for det gamle Kjøbenhavn, som er noget over 1200 Tdr. Land stor. Den kan imidlertid ikke udelades, naar man taler om Landets Areal, og er derfor ogsaa her tillagt. Som man seer af den første Tabel, har Danmark herefter, bortset fra Søarealet, 6,874423 Tdr. Land, men i Virkeligheden er dette Tal dog ogsaa noget for lille. Sagen er nemlig den, at man ved at gennemgaa de forskjellige Indberetninger fra Sognene af og til stødte paa det Tilfælde, at der fra forskjellige Steder var indkommet Opgivelser om Benyttelsen af et større Areal end det, Sognet skulde have ifølge Matriklen. Dette kunde naturligvis i mange Tilfælde forklares ganske simpelt derved, at Ejendommen tildels laa i andre Sogne, som altsaa opgave saa meget mindre Areal, men i andre Tilfælde viste Sagen sig at bero derpaa, at der i Virkeligheden fandtes et nyt Areal tilkommet, særlig ved Inddæmning, som endnu ikke var matrikuleret, men som dog benyttes, og som, naar man taler om, hvor stort Landets Areal er, og hvorledes det anvendes, fornuftigvis maa regnes med. Tillægges nu disse Landstrækninger, om hvilke det med Sikkerhed vides, at de ere tilstede, uden at de ere i Matrikelen, faaer man til Resultat, at Landets Areal — Søarealet undtaget — udgjør c. 6,880000 Tdr. Land. En anden Bemærkning, som jeg for Fuldstændigheds Skyld ogsaa maa gjøre, er den, at jeg tør ikke aldeles bestemt indestaa for, at det Tal, der angiver Søarealets Størrelse, er fuldstændig korrekt. Det er muligt, at Søarealet er noget mindre end angivet.

idet ogsaa Jord fra Indsøer kan være tørlagt, uden endnu at være matrikuleret; men i samme Grad som Søarealet derved maatte være mindre end angivet, netop i samme Grad vil det øvrige Areal i Virkeligheden være større. Landets Omraade er i alle Tilfælde kun de tilsammenlagte 695.⁹¹ □ Mil med Tillæg af de nylig nævnte fra Havet inddæmmede Arealer, som udgjøre mindst $\frac{1}{2}$ □ Mil.

Jeg skal nu gaa over til at omtale, hvorledes Jorden benyttes. Af Landets Areal er over $40\frac{1}{2}$ pCt. henlagt til Græsning, til Eng o. s. v., og omtrent $33\frac{1}{4}$ pCt. besaaet med Korn, Rodfrugter og Handelsplanter, hvortil kommer $\frac{2}{3}$ pCt. i Havebrug. Hedestrækningerne indtage omtrent $12\frac{1}{2}$ pCt. af Landets Areal, Skov henved $5\frac{1}{2}$ pCt. og endelig Moser og Kjær noget over 3 pCt. Derefter kommer Flyvesand, Stenmarker, Byggegrunde, Hegn, Veje o. s. v., hvilke forskellige Afdelinger tilsammen optage over $4\frac{1}{4}$ pCt. af Arealet. Ved disse Opgivelser ere vi nu komne saa vidt, at det Areal, om hvilket vi mangle Oplysninger, kun udgjør 0.07 pCt. af hele Landets Areal, men man er ogsaa, som allerede tidligere nævnt, ved denne sidste Undersøgelse af Forholdene og den derpaa byggede Opgjørelse gaaet langt videre end tidligere, da man egentlig kun søgte Oplysning om det under Dyrkning værende Areal, altsaa Kornarealet, Græsningsarealet og Skovarealet samt tildels Havearealet. I 1871 havde man saaledes kun Oplysninger om mellem 73 og 74 pCt. af Landets Areal, i 1876 om mellem 76 og 77 pCt., saa at man altsaa i 1871 manglede Oplysning om over en Fjerdedel af Landets Areal og i 1876 om henved en Fjerdedel. Man vilde imidlertid, hvis man i 1881 havde fulgt den samme Fremgangsmaade som i 1876, ikke have manglet Oplysning om et saa stort Areal som tidligere; det vilde have været indskrænket til kun at være en Femtedel af Landets Areal, thi i de nærliggende 5 Aar er en Del Arealer gaaet over fra at

henligge som helt eller halvt uanvendt til dyrket eller skovbeplantet Areal.

Som allerede bemærket, gjælde de Tal, jeg nys har nævnt, kun for Landet som Helhed. Se vi hen til de forskjellige Landsdele, viser der sig dér store Forskjelligheder. Det Areal, der henligger til Græsning, er, naar vi tage Landet som Helhed, det største, men Tilstanden er en anden, naar vi tage Øerne alene, thi saa viser det sig, at paa disse er det med Korn besaaede Areal det største; det er altsaa kun som Følge af, at Græsningsarealet i Jylland er endogsaa betydelig større end Kornarealet, at der udkommer det for hele Landet før nævnte Resultat. I Jylland udgjøre nemlig de Strækninger, der henligge til Græsning, mellem 41 og 42 pCt. af Arealet, medens det, der dyrkes med Korn, kun udgjør mellem 27 og 28 pCt. af Arealet. Paa tredie Plads staa Hedestrækninger, som for hele Landets Vedkommende udgjøre c. 12.5 pCt. af Arealet, men det er kun en Følge af de jyske Forhold; thi paa Øerne findes kun forholdsvis ubetydelige Hedestrækninger, medens de i Jylland udgjøre mellem 18 og 19 pCt. af Arealet. Naar endvidere det Areal, der er bevoxet med Skov, for hele Landets Vedkommende kommer til at udgjøre omtrent 5.5 pCt. af hele Landets Areal, saa er dette Forhold kun en Følge af Tilstanden paa Øerne, thi Skovstrækningerne indtage her over 9 pCt. af Arealet, medens de i Jylland kun indtage omtrent 3.5 pCt. af Arealet.

Den ikke ringe Forskjel, der saaledes er mellem Jylland og Øerne, kan forfølges langt videre, ja lige ned til de rent lokale Egne, men herpaa skal jeg ikke indlade mig, da det vilde føre alt for vidt; dog skal jeg tillade mig at fremdrage enkelte Forhold og da paa Grundlag af følgende Inddeling af Øerne i 1) Sjælland med Møen og Samsø, 2) Bornholm, 3) Falster og Lolland samt 4) Fyen med Langeland og Ærø, og af Jylland i følgende 3 Hoveddele, nemlig 1) det nordlige Jylland (Hjørring, Thisted og Aalborg Amter), 2) det sydøstlige Jylland (Randers, Aarhus og Vejle Amter) og 3) det sydvest-

lige Jylland (Viborg, Ringkjøbing og Ribe Amter). Naar jeg da seer først paa Øerne, maa jeg bemærke, at Bornholm har forholdsvis det mindste Areal anvendt saavel til Kornproduktion som til Græsning, hvilket ganske naturligen har sin Grund deri, at paa Bornholm findes saa at sige al den Hede, som haves paa Øerne, ligesom der ogsaa her træffes den langt overvejende Del af de Stenmarker og udyrkede Strækninger, som overhovedet forefindes paa Øerne. Disse to sidste Arter af Landstrækninger udgjøre nemlig mellem 11 og 12 pCt. af Bornholms Areal, saa at man altsaa seer, at det er et forholdsvis meget betydeligt Areal, der saaledes paa denne Ø ligger uanvendt hen. I Jylland er der meget stor Forskjel mellem de tre Dele, som jeg før nævnte som dets naturlige Underafdelinger. I den sydvestlige Del er det forholdsvis kun en lille Del af Arealet, nemlig ikke engang fulde 60 pCt., der enten er dyrket med Korn eller anvendes til Græsning, saa at altsaa over 40 pCt. har en anden Anvendelse eller ligger hen. Dette er væsentlig en Følge af, at her findes Hovedmassen af Hedestrækningerne, idet nemlig Hedearealet i denne Del af Halvøen udgjør godt og vel 30 pCt. af Arealet. Hvad det til Benyttelse som Have udlagte Areal angaaer, da skal jeg paa dette Sted kun bemærke, at det naturligvis er langt større paa Øerne end i Jylland. Ligeledes have, som allerede bemærket, Øerne langt mere Skov end Jylland, i hvilken sidste Landsdel Forholdet igjen er saaledes, at det sydøstlige Jylland har særdeles megen Skov efter jydsk Forhold, idet der nemlig paa denne Del af Halvøen kommer dobbelt saa megen Skov, som der i Gjennemsnit kommer paa hele Halvøen. Den Del af Jylland, som har det mindste Skovareal, er naturligvis den sydvestlige, dog saaledes at den nordlige ikke har stort bedre Forhold, men denne sidstnævnte har saa til Gjengjæld de største Mose- og Kjærstrækninger, hvad man forevrigt jo iforvejen kunde sige sig selv, eftersom der her findes de to bekendte store Vildmoser foruden forskellige andre

Moser. Det største Hedeareal findes, som allerede nævnt, i Jylland og forholdsvis mest i den sydvestlige Del; iblandt Øerne fremtræder i saa Henseende i Særdeleshed Bornholm, hvilken Ø, hvad Dyrkningen angaaer, i mange Henseender staaer som en Mellemting mellem de øvrige Øer og Jylland. Paa samme Maade staaer den østlige Del af Jylland næsten gennemgaaende som en Mellemting mellem Øerne og det øvrige Jylland, dog saaledes, at Forholdene i den østlige Del af Jylland mere ligne Forholdene paa Øerne end i det nordlige og vestlige Jylland. Jeg skal fremdeles nævne Flyvesandsstrækningerne; disse findes som bekjendt væsentlig i den nordlige Del af Jylland og dernæst i den sydvestlige Del, hvorimod de ere forholdsvis mindre betydelige i det øvrige Jylland og paa Øerne. Hvad Øerne angaaer, findes Flyvesand egentlig kun i det sydlige Bornholm og lidt i Nordsjælland.

Som jeg allerede har paavist flere Gange, er det Areal, der benyttes til Græsning, forholdsvis større end det Areal, der benyttes til Korn dyrkning, særlig formedelst Forholdene i Jylland, hvor Græsningsarealerne ere stærkt fremtrædende; dog er der ogsaa her en betydelig Forskjel med Hensyn til Størrelsen af dette Areal i Forhold til Kornarealet, eftersom man tager den ene eller den anden Del af Jylland, thi medens der i den nordlige og sydvestlige Del af Jylland henlaa ikke mindre end mellem 16 og 17 pCt. mere af Arealet til Græsning end til Korn dyrkning, saa anvendtes der i den sydøstlige Del af Jylland kun 7 pCt. mere af Arealet til Græsning end til Korn. For Øernes Vedkommende er, som jeg ogsaa før berørte, Forholdet det omvendte; dog gjøre Lolland og Falster paa en Maade en Undtagelse, idet der nemlig i Forhold til det Sædvanlige paa Øerne anvendes i denne Landsdel et forholdsvis betydeligt Areal til Græsning; thi medens Forholdet paa Øerne i Almindelighed er det, at der anvendes mellem 6 og 7 pCt. af Arealet mere til Kornavl end til Græsning, saa er Forskjellen paa Lolland og Falster kun 2 pCt. Skjøndt altsaa Lolland og Falster ikke afvige

fra den almindelige Regel for Øernes Vedkommende, at Kornarealet er størst, saa nærmer Forholdet sig dog her til at staa temmelig lige. — Endnu skal jeg med Hensyn til dette Afsnit af mit Foredrag bemærke, at den Del af Landet, der i det Hele har det største Areal indtaget til Dyrkning, er Fyen, idet nemlig henved 86 pCt. af Arealet er anvendt enten til Kornavl eller til Græsning. Paa Lolland og Falster er dette sammenlagte Areal $1\frac{1}{2}$ pCt. mindre og paa Sjælland atter 1 pCt. mindre. Paa Bornholm er Korn- og Græsningsarealet tilsammen meget mindre end sædvanligt paa Øerne, idet det dér kun optager mellem 72 og 73 pCt. af Øens hele Areal. For Jyllands Vedkommende staaer den sydøstlige Del højest, idet nemlig omtrent 80 pCt. af Arealet her er anvendt til det egentlige Agerbrug. Derefter kommer den nordlige Del af Jylland, hvor $71\frac{1}{2}$ pCt. af Arealet anvendes paa denne Maade, og endelig tilsidst den sydvestlige Del, hvor ikke engang 60 pCt. af Arealet anvendes til Agerbrug. Den betydelige Tilvæxt, som det til Agerbruget inddragne Areal har faaet Tid efter anden, fordeler sig nogenlunde ligelig paa Jord anvendt til Græsning og paa Jord anvendt til Kornavl; dog gjør for Øernes Vedkommende den sidste Periode (1876—1881) en Undtagelse i saa Henseende, thi i denne er al Tilvæxt og endogsaa lidt mere gaaet til Forøgelse af Kornarealet, medens Græsningsarealet omvendt er blevet noget formindsket.

Efter disse mere almindelige Bemærkninger skal jeg nu gaa over til lidt nærmere at betragte det Areal, der er udlagt til Kornavl, og da se paa de forskjellige Sædarter, hvormed det er dyrket, særlig Hvede, Rug, Byg og Havre, som vi hertillands almindeligvis pleje at kalde Hovedkornsorterne, skjøndt det for Hvedens Vedkommende er temmelig tvivlsomt, hvor vidt det kan være berettiget, at man tager den med under denne Betegnelse. Naar jeg tager Landet i sin Helhed, da anvendes største Delen af det Areal, her er Tale om, til Dyrkning af Havre, idet nemlig det med Havre dyrkede Areal indtager henved

32 pCt. af Kornarealet. Efter Havre kommer Byg, som dyrkes paa et Areal, der udgjør godt 25 pCt. af Kornarealet, den tredie Plads indtager Rugen, hvortil medgaaer noget over 21 pCt. af Kornarealet. Endelig kommer Dyrkningen af Hvede, som foregaaer paa et Areal, der knapt udgjør $4\frac{1}{2}$ pCt. af Kornarealet. Den almindelige Lov, at Havren indtager første Plads, gjælder dog egentlig kun for Jyllands Vedkommende, men Forholdene for denne Kornsorts Vedkommende ere der saa fremtrædende, at det har Indvirkning for hele Landets Vedkommende. For Øernes Vedkommende kommer Byg til at indtage den første Plads, ja det med Byg besaaede Areal er endog ikke blot forholdsvis lige saa stort som det Areal, der hele Landet over er besaaet med Havre, men endogsaa om end kun en Ubetydelighed større. Efter Byg kommer paa Øerne Havre, dernæst Rug og til sidst Hvede; men der er langt fra den Forskjel mellem disse Kornsorters Udstrækning, især ikke for de to sidste Kornsorters Vedkommende, som der er, naar man tager Landet som Helhed, og som træder saa skarpt frem, naar Jylland betragtes særskilt. Rugen indtager paa Øerne ikke mere end det Dobbelte af det Areal, som Hveden indtager, i Jylland det Tyvedobbelte. Gaa vi særlig til den mindre Landsdel, hvor der fortrinsvis dyrkes Hvede, nemlig Lolland-Falster, kommer Hveden endog langt forud for Rugen, ja hvad mere er, den kommer forud for Havren, og derfor bliver Ordenen for Lolland-Falsters Vedkommende en hel anden end før nævnt, nemlig Byg, Hvede, Havre og Rug. For Jyllands Vedkommende er, som jeg allerede har nævnt, Havren stærkt dominerende, medens Hveden kun spiller en højst ubetydelig Rolle og findes egentlig kun i den sydøstlige Del. Hvad Bygget angaaer, da kommer det i Jylland først paa tredie Plads, idet det overgaaes af Rugen, men dette gjælder imidlertid kun for Jylland som Helhed, thi se vi hen til de enkelte Dele, hvori vi have inddelt denne Landsdel, ville vi finde, at i den sydøstlige Del staaer Bygget lidt over Rugen, dog ikke meget. Her er

altsaa atter et Tilfælde, hvor den sydøstlige Del af Jylland danner Overgang mellem Øerne og det øvrige Jylland.

Hvad de andre Sædarter angaaer, da finder jeg ikke Anledning til at opholde mig længe ved dem. Boghveden dyrkes forholdsvis kun lidt her i Landet og da hovedsagelig i den sydlige og midterste Del af Jylland samt for Øernes Vedkommende i det vestlige Fyen. Med Hensyn til Ærter og Bælgfrugter skal jeg kun bemærke, at de dyrkes fortrinsvis paa Lolland-Falster, men indtage dog ikke dér et større Areal end mellem 6 og 7 pCt. af Kornarealet her; seer man hen paa Landet som en Helhed, dyrkes kun godt og vel 2 pCt. af Kornarealet med disse Sædarter. Hvad der derimod dyrkes forholdsvis endel af her i Landet, er Blandsæd, som benyttes dels i moden Tilstand og dels som Grøntfoder. For hele Landets Vedkommende er det mellem 7 og 8 pCt. af Kornarealet, der anvendes paa denne Maade, men se vi hen til de enkelte Landsdele, bliver Forholdet det, at paa Øerne anvendes mellem 12 og 13 pCt. af Kornarealet hertil og i Jylland noget over 4 pCt. For Kartofflernes Vedkommende stiller Forholdet sig netop omvendt, idet Dyrkningen af Kartoffler fornemlig finder Sted i Jylland og her atter igjen i de mere ufrugtbare Egne og tillige paa Bornholm, hvor Kartoffeldyrkningen forholdsvis er endogsaa temmelig betydelig, nemlig omtrent som i det nordlige og sydvestlige Jylland. Hvad de øvrige Rodfrugter, som jeg senere skal omtale, angaaer, da dyrkes de forholdsvis mest paa Øerne. Dyrkningen af Raps er højst ubetydelig, ja saa at sige kun sporadisk, men hyppigst forekommer den i Fyen. Det Samme kan siges med Hensyn til de andre Handelsplanter, de dyrkes kun i ringe Udstrækning, noget mere i Fyen end i de andre Landsdele. Endelig skal jeg nævne Spergel, som dyrkes endel i Jylland og paa Bornholm; i Jylland findes den fornemlig i de mindre frugtbare Dele af Halvøen, altsaa mod Nord og Vest og særlig i den sydvestlige Del.

Vil man nu spørge om, hvorledes Forholdene stille

sig, naar man vil sammenligne Fortid med Nutid i Henseende til Dyrkningen saavel af de mindre vigtige Kornarter som af de 4 Hovedkornarter, da maa jeg dertil svare, at Dyrkningen af Hovedkornarterne er aftagen, medens derimod Dyrkningen af andre Planter er tiltagen, og navnlig er Dyrkningen af Blandsæd og Rodfrugter tiltagen stærkt. Hvad Kartofflen angaaer, da er Dyrkningen af den omtrent staaende, og hvad Dyrkningen af Raps, Boghvede og forskjellige andre Handelsplanter angaaer, da er den tilbagegaaende, hvilket dog ikke betyder meget, thi der dyrkedes kun saare lidt af dem i Forvejen; Spergel derimod udviser en Tilvæxt i Dyrkningen.

Hvad Roerne angaaer, da er det forskjellige Sorter, der dyrkes i de forskjellige Dele af Landet. Paa Øerne dyrkes mest Runkelroer og dernæst Gulerødder og Sukkerroer; men det Areal, der benyttes dertil, er ikke stort, det udgjør kun omtrent 20,000 Land, og deraf benyttes atter lidt over Halvdelen til Dyrkning af Runkelroer. I Jylland benyttes et endnu mindre Areal til Dyrkning af Roer, nemlig kun 14,000 Tdr. Land, og deraf benyttes omtrent Halvdelen til Turnips; næsteften Turnips dyrkes i Jylland mest Kaalrabi og efter en mindre Maalestok Gulerødder og Runkelroer. Endnu skal jeg alene nævne Cikorieroden; det er kun højst ubetydeligt, der her i Landet dyrkes af denne Plante, og Dyrkningen er væsentlig indskrænket til en enkelt Del af Landet, nemlig det sydlige Jylland, hvor den forefindes i nogle Sogne i Malt og Andst Herreder (Ribe Amt) og i Kolding Herred (Vejle Amt) samt lidt i Horsenseggen (Aarhus Amt).

Med Hensyn til Handelsplanterne maa jeg bemærke, at hele det Areal, der dyrkes med dem, er overordentlig ubetydeligt; for hele Landets Vedkommende er det ikke engang 4500 Tdr. Land, hvoraf ikke engang 1000 Tdr. Land falde paa Jylland. Blandt disse Planter indtager saavel i Jylland som paa Øerne Hørren den første Plads, idet den indtager omtrent 80 pCt. af det

Areal, der dyrkes med Handelsplanter. Efter Hørrøen kommer Humlen, som væsentligst kun findes i større Udstrækning i Egnen mellem Bogense og Middelfart. Se vi dernæst hen til Tobak, da er dens Dyrkning ogsaa indskrænket til ganske enkelte Lokalteter, nemlig i Jylland til Egnen omkring Fredericia og i Fyen til Egnen mellem Strib og Middelfart. De øvrige Handelsplanter flinder jeg ikke Anledning til at dvæle videre ved. For øvrigt skal kun bemærkes, at Dyrkningen af Handelsplanter er aftagen meget betydelig, ja i de sidste 10 Aar er det Areal, der benyttes til disses Dyrkning, endog indskrænket til under Halvdelen, idet i Aaret 1871 dog omtrent 10,000 Land anvendtes hertil.

Hvad Græsningsarealet angaaer, da er det inddeelt paa forskjellig Maade efter Anvendelsen, nemlig i det Areal, der benyttes til Sommergræsning, det Areal, der benyttes til Høslæt, enten af Kløver eller andre Græsarter, det højest ubetydelige Areal, der benyttes til Avl af Kløverfrø eller Græsfrø, Helbrak og Halvbrak, Eng, hvorpaa man avler Enghø, og endelig de forskjellige Fællede og Overdrev, hvorpaa der jævnlige gaaer Kreaturer, især Ungkvæg. Naar vi tage Landet som Helhed, er af Græsningsarealet paa det nærmeste Halvdelen benyttet til Sommergræsning paa Marken. Dernæst komme de forskjellige Slags Brak, som tilsammen udgjøre mellem 16 og 17 pCt. af Græsningsarealet, og som naturligvis væsentlig høre hjemme paa Øerne, idet der forholdsvis her er udlagt dobbelt saa meget til Brak som i Jylland. Engstrækningerne udgjøre mellem 15 og 16 pCt. af Græsningsarealet, men det er væsentlig paa Grund af de jyske Forhold, at Procenttallet bliver saa stort, idet Engarealet i Jylland udgjør mellem 18 og 19 pCt. af Græsningsarealet, medens det paa Øerne kun udgjør 10 à 11 pCt. Vil man ogsaa med Hensyn til disse Arealer spørge, om der har fundet nogen Bevægelse Sted her i Landet, da vil Svaret lyde, at der har fundet en endogsaa meget betydelig Bevægelse Sted

paa dette Omraade og da særlig saaledes, at det Areal, der ligefrem bruges til Græsning og til Høslæt af Kløver paa Marken, er tiltaget særdeles meget, medens derimod det Areal, der henligger som Fællede og Overdrev, omtrent i samme Grad er aftaget. Ligeledes har der fundet nogen Bevægelse Sted med Hensyn til Engarealet, idet Engstrækningerne ere voxede endel i Jylland, men derimod ere aftagne noget paa Øerne; i Jylland er det naturligvis igjen særlig i det sydvestlige og nordlige Jylland, at Engarealet har faaet større Omfang. I det sydvestlige Jylland udgjør Engarealet omtrent et Par og Tyve Procent af Græsningsarealet, i det sydøstlige Jylland derimod kun mellem 13 og 14 Procent, og paa Øerne, som foran nævnt, endnu mindre, nemlig mellem 10 og 11 pCt., mest paa den sjællandske Øgruppe med over 11 pCt., mindst paa Bornholm med næppe 9 pCt.

Havearealet er betydeligere paa Øerne end i Jylland. Paa Øerne udgjør det noget over 1 pCt. af Arealet, i Jylland kun omtrent $\frac{2}{5}$ pCt., og i Jylland er der endda stor Forskjel mellem den sydøstlige Del og det øvrige Jylland, thi i det sydøstlige Jylland anvendes forholdsvis dobbelt saa meget til Havebrug som i den sydvestlige og nordlige Del. Men skjøndt det nu er et meget lille Areal, der henligger til Havebrug, stiller Forholdet sig dog saaledes, at dette Areal er voxet betydelig fra 1876 (det Aar, i hvilke man første Gang søgte Oplysning om Havearealet) og til 1881, nemlig fra omtrent $\frac{1}{2}$ pCt. til omtrent $\frac{2}{3}$ pCt. af Landets Areal.

Som jeg berørte i Begyndelsen af mit Foredrag, var det i 1881 første Gang, at man fra det statistiske Bureau har søgt Oplysning om Skovarealets Størrelse. Af de herom modtagne Oplysninger fremgaaer det, at der viser sig en ikke ringe Forskjel mellem de forskjellige Landsdele. Jylland har meget mindre Skov end Øerne, men Jylland har forholdsvis flere Naaletræer og mindre af Bøg end Øerne. For Øernes Vedkommende er der dog den Anomali, at paa Bornholm findes Bøgen saa at sige

slet ikke; dette Træ er ellers Hovedtræet i den øvrige Del af Landet ogsaa i Jylland med Undtagelse af det sydvestlige Jylland. Paa Bornholm findes derimod andre Løvtræer og Naaletræer, hvilke sidste ligeledes ere stærkt fremtrædende i det sydvestlige Jylland i de mange nye Plantager, som der findes. I det nordlige Jylland er der en nogenlunde ligelig Fordeling mellem Bøg, andre Løvtræer og Naaletræer, dog mindst af de sidste og mest af den førstnævnte Træsart.

Hvad Moserne angaaer, da ere over tre Fjerdedele af dem, der findes paa Øerne, Tørvemoser, hvorimod knapt Halvdelen af Moserne i Jylland have Betydning som saadanne. Af Øerne er Fyen den, som forholdsvis har de fleste Tørvemoser, medens derimod Bornholm og Lolland-Falster ere for Øernes Vedkommende ugunstig stillede i saa Henseende. I Jylland er Forholdet saa nogenlunde lige i den sydøstlige og i den sydvestlige Del, idet nemlig omtrent 60 pCt. af Moserne her ere Tørvemoser, hvorimod Forholdet i det nordlige Jylland er det, at kun godt og vel en Trediedel af Mosearealet kan benyttes som Tørvemose, medens Resten henligger som en Slags Kjærmose, indtil videre uden synderlig Nytte for det økonomiske Liv.

Paa Grund af Tidens Knaphed maa jeg indskrænke mig til disse Bemærkninger. Naturligvis er der en stor Mængde Enkeltheder, som yderligere kunde tjene til at oplyse det Billede, jeg har tilladt mig at fremstille af de omtalte Forhold, men naar man ikke kan tage alt med, er det overordentlig vanskeligt at skjelne mellem, hvad der vilde savnes, naar det ikke blev draget frem, og hvad der omvendt uden Skade lades uomtalt. Jeg haaber, at intet Væsenligt er aldeles forbigaaet, om det end kan trænge til Udfyldning.

Hertil knyttede sig følgende Diskussion:

Professor Falbe-Hansen. Det er et interessant Fænomen, som denne Opgjørelse over Benyttelsen af Landets

Areal udviser, nemlig at det dyrkede Areal er voxet i en endogsaa betydelig Grad. Hvis Taleren ikke mindes fejl, vil Tilvæksten af det dyrkede Areal her i Landet siden Begyndelsen af Tresserne være omtrent 700,000 Tdr. Land, hvilket jo vil sige, at vort Land i de sidste tyve Aar er forøget med et dyrket Areal, som er større end Fyen. Særlig stor finder Taleren Tilvæksten i det sidste Femaar (1876—81), idet nemlig da det dyrkede Areal af vort Land skulde være forøget med omtrent 22 Kvadratmil, hvis Taleren ikke husker fejl. Skjøndt man nu vel kan forklare sig dette, idet man jo veed, at i det forløbne Tidsrum Hedeopdyrkningen har været meget betydelig, og at der er anlagt mange Jernveje, seer det dog lidt paaafaldende ud, at Opdyrkningen skal have været saa stor i de nævnte fem Aar, og Taleren vil derfor tillade sig at spørge, om der ikke ved den detaillerede Udregning af Tabellerne skulde være fremkommet Data, som kunne belyse, om denne overordentlige Tilvæxt virkelig skyldes en Opdyrkning eller Unøjagtigheder fra den ene eller anden Side.

Bureauchef Gad skulde hertil svare, at der ikke var Grund til at antage andet, end at der virkelig havde været en saadan Fremgang som den, der fremgik af de givne Oplysninger. Dette Fænomen, at meget store Arealer af Jord, som have ligget og passet sig selv, vare blevne inddragne til produktiv Anvendelse og fornemlig under Agerbruget, viste sig ogsaa i Femaaret 1871—76, om end ikke i saa høj en Grad som i Femaaret 1876—81, men var dog meget paaafaldende. Tilvæksten i Femaaret 1871—76 var paa det nærmeste et Par hundrede Tusinde Tønder Land, i Femaaret 1876—81 en Del mere, nemlig over 250,000 Tdr. Land. Den stærke Tilvæxt, som fandt Sted i Femaaret 1871—76, en Tilvæxt, som var større, end man egentlig paa Forhaand havde kunnet tænke sig, var et af de Forhold, som bragte Taleren, da det statistiske Bureau i 1881 paany skulde til at indhente Oplysninger, til at tænke over, hvorledes man kunde faa et Middel i Hænde, ved hvilket man kunde kontrollere de Oplysninger, der skulde indkræves fra Kommunerne, og hvorved det kunde blive konstateret, om der dog ikke forhen paa adskillige Steder skulde være indløbet ikke saa faa Fejl i de udregnede Resultater, ihvorvel det maatte indrømmes, at de tidligere Oplysninger ikke gave bestemt Anledning til at tro noget saadant, thi ved at gennemgaa og sammenligne dem, havde man faaet det Indtryk, at de i det Hele taget vare saa korrekte, som den Art Opgivelser nu engang efter deres Natur kunne ventes at være det. Det er allerede af

mig blevet berørt, hvorledes Kontrollen blev udført, og hvorledes Bureauet er gaaet frem, forsaavidt der i de Oplysninger, der indkom i 1881, var noget, der var Bureauet paa-faldende, og Taleren troer, at man tør glæde sig over, at den Fremgang fra Femaar til Femaar, der fremgaaer af de af ham fremstillede Oplysninger, er en virkelig stedfunden Fremgang og ikke noget, der alene staaer at læse i de statistiske Tabeller. Paa Øerne er man især kommen vidt med Opdyrkingen; regner man Landbrugs- og Skovbrugsarealet sammen, faaer man ud, at paa Øerne er for Tiden mellem 93 og 94 pCt. af Arealet taget i Anvendelse. I Jylland er man langt fra kommen saa vidt endnu, idet den Del af Halvøens Areal, som paa denne Maade er givet frembringende Anvendelse, kun udgjør mellem 72 og 73 pCt. af Arealet.

Professor Falbe-Hansen havde kun ønsket at høre, om der havde foreligget noget, der kunde svække Betydningen af det foreliggende Resultat. Han havde nu hørt, at det ikke var Tilfældet og altsaa faaet Bekræftelse paa sin Formodning om, at de foreliggende Tal svarede til de virkelige Forhold, hvilket jo maatte siges at være overordentlig glædeligt. Af Bureauchef Gad blev det fremhævet, at Dyrkningen af de fire Hovedkonsorter var gaaet tilbage, og særlig faldt Tilbagegangen paa Hveden. Det er ikke let at se, hvad Grunden er hertil ved blot at betragte Tallene, og Taleren vilde derfor sætte Pris paa, om han kunde faa Oplysning af de Herrer praktiske Landmænd, om Grunden skulde ligge i en Tilbagegang i Prisen eller i andre Forhold. Ogsaa Dyrkningen af Bælgrugter var gaaet betydelig tilbage og særlig da i de sidste fem Aar. Taleren vidste ikke, om det mulig skulde være specielle Forhold, der havde bevirket det. Man havde sagt, at vor Insektfauna havde forandret sig, og at det skulde have bevirket, at Ærterne lykkedes mindre vel nu end tidligere, men det maatte da vel kun være for enkelte Dele af Landet, at dette kunde gjælde. Endnu skulde Taleren kun gjøre en Henstilling til Bureauchef Gad. Der var nogle Gange indhentet Oplysninger om Hartkornets Fordeling, Oplysninger, der havde Interesse, fordi de angav den sociale Lagdeling indenfor Landbruget; men disse Oplysninger ere ikke saa værdifulde, som de kunde og burde være, thi som bekjendt bliver Hartkornet Aar for Aar mere og mere upaalideligt, særlig i visse Egne af Landet; kunde man derfor ikke paa en forholdsvis let Maade gennem det Materiale, her haves, afhjælpe det Savn, her er tilstede, ved at benytte det til Angivelse af, hvor mange Ejendomme der have saa og saa

mange Tønder Land, hvor mange Ejendomme, der have saa og saa mange og saa fremdeles. Man vilde derved med Hensyn til Ejendommenes Størrelse komme i Besiddelse af Oplysninger, som vare meget brugelige og mere svarende til Nutidens Forhold og Krav end de ældre Oplysninger, som have Hartkornet til Basis.

Bureauchef Gad skulde først angaaende Spørgsmaalet med Hensyn til Hveden bemærke, at der var Mulighed for, at de Oplysninger, der forelaa, ikke vare aldeles nøjagtige, idet de muligvis angive et mindre Hvedeareal, end der i almindelige Aar findes at være det virkelige Hvedeareal her i Landet. I det uheldige Foraar 1881 gik nemlig en stor Del af Hveden til Grunde paa Marken, og da det ikke var Hensigten at faa at vide, hvor megen Jord der derefter stod med Hvede i 1881, men derimod at faa at vide hvor megen Jord der virkelig fra først af var bestemt til at frembringe Hvede, udsendte det statistiske Bureau til alle Kommunerne Skrivelse, i hvilken man bad om at faa anført alt det Areal, der var bestemt til Hvedeavl og havde været besaaet med Hvede, som Hvedeareal og altsaa ikke som frembringende det, hvormed Jorden senere, efter at Hveden var gaaet bort, var bleven besaaet. Ved en saadan Lejlighed hænder det imidlertid let, at en slig Opfordring ikke overalt bliver fulgt, og der er derfor Mulighed for, at Hvedearealet almindeligvis i Virkeligheden er lidt større, end det her staaer angivet. Med Hensyn til den Henstilling, som Professor Falbe-Hansen gjorde til Taleren, skulde denne bemærke, at de Oplysninger vedrørende de forskellige Jordbrugs Størrelse efter Hartkornet, som det statistiske Bureau er i Besiddelse af, og som foreligge for Publikum, ere fra Aaret 1873, og altsaa nu temmelig forældede. Som Følge heraf har det statistiske Bureau ogsaa tænkt paa snarest muligt at optage dette Spørgsmaal paany til Behandling, og naar det ikke var gjort tidligere, laa det i de Forhold, hvorunder man havde arbejdet i de senere Aar. Man havde under et vist Højtryk af Arbejdet maattet se at faa alt det Materiale bearbejdet og tilside, som dels forelaa ubearbejdet fra Fortiden, dels efterhaanden periodevis maatte indkræves, og Taleren havde gjort, hvad han formaaede, for at Bureauet endelig engang kunde faa sit Arbejdsomraade i en Tilstand, der kunde siges at være nogenlunde tilfredsstillende à jour, men dette har ikke været nogen let Opgave, og dertil udkræves jo en vis Tid, da meget af Arbejdet vanskelig kan overgives til Fremmede, men maa udføres af Bureauets egne Kræfter, som ere meget begrænsede efter

Bureauets hidtidige Organisation. Det Maal, der var saaledes sat, maatte dog nu efter en Skjøn-Beregning kunne ventes naaet engang i Vinter eller i det Mindste til Foraaret. Taleren havde derfor ogsaa havt Tanken henvendt paa yderligere Opgaver og allerede for flere Maaneder siden gjort det første forberedende Skridt til paany at faa indhentet Oplysninger om Hartkornets Fordeling her i Landet, og han haaber, at det kan ske saaledes, at disse Oplysninger komme til at give et Billede af Tilstanden i saa Henseende paa Tidspunktet den 1ste Januar 1885. Spørgsmaalet var nu, om man skal indskrænke sig til alene at indhente Oplysninger lig dem, der bleve indhentede i 1873, eller om man skal udvide Opgaven ved tilige at kræve meddelt det af Professor Hansen omtalte Forhold. Gjorde man dette sidste, maatte man da samtidig med at indsamle Oplysninger om Hartkornet ogsaa indhente Oplysninger om Ejendommenes Størrelse efter Areal, eftersom det vilde blive altfor besværligt at benytte et Materiale, som ikke kunde bearbejdes samtidig, ligesom det ogsaa kun saaledes vilde blive muligt at anstille de sammenlignende Undersøgelser, der mulig kunde faa Betydning. Noget Løfte om en saadan Udvidelse af Arbejdsplanen kunde Taleren dog ikke give, om han end skulde tage Sagen under Overvejelse, naar han i den allernærmeste Fremtid skulde til at tænke paa Udsendelsen af Skemaer til Materialets Fremskaffelse.

Professor Segelcke vilde næst efter at takke Bureauchef Gad for hans interessante Oplysninger spørge om, hvorledes Rodfrugtdyrkningen i den sidste Periode stillede sig lige over for de foregaaende Perioder. I sidste Periode var det kun 34,000 Tdr. Land eller omtrent $1\frac{1}{2}$ pCt. af det dyrkede Areal, der benyttedes til Roer, men Arealet var dog vel en Del større, end det havde været tidligere.

Bureauchef Gad. Rodfrugtarealet er ikke saa lidt større nu, end det har været tidligere. Sammenligne vi Aaret 1881 med 1871, finde vi, at der i 1881 var i hele Landet anvendt omtrent $1\frac{1}{2}$ pCt. af det dyrkede Areal til Rodfrugter, medens der i 1871 paa det allernærmeste kun var anvendt $\frac{1}{2}$ pCt. Tage vi de enkelte Dele af Landet, stiller Forholdet sig saaledes, at i 1881 var paa Øerne $1,92$ pCt., altsaa henvend 2 pCt. af det dyrkede Areal benyttet til Roer, i 1871 kun $0,66$ pCt. eller $\frac{2}{3}$ pCt. I Jylland anvendtes i 1881 noget over 1 pCt., nemlig $1,14$ pCt. af det dyrkede Areal til Rodfrugter, i 1871 kun omtrent $0,33$ pCt. eller $\frac{1}{3}$ pCt. Som man altsaa seer, er Rodfrugtdyrkningen gaaet betydelig fremad siden 1871. Arealet er nu godt og vel 3 Gange saa stort som dengang og

det saa vel i Jylland som paa Øerne; men skjøndt der saaledes er skeet et meget betydeligt Fremskridt, maa man dog ved Siden af indrømme, at Udviklingen endnu staaer meget tilbage paa dette Omraade, saa at der fremdeles maa udrettes meget, forinden der kan siges at være opnaaet en Tilstand, som kan tillægges Prædikatet mønsterværdig.

Kaptajn la Cour, som havde været i Besiddelse af de omdelte statistiske Tabeller i et Par Timer inden Mødet, havde deraf taget Anledning til, saa vidt Tidens Knaphed tillod det, at gennemgaa disse og havde da særlig fæstet sin Opmærksomhed paa de Punkter, der kunne siges at betegne den Udviklingsvej, vort Landbrug har taget herhjemme. Taleren skulde nu tillade sig at meddele de Notitser, han havde gjort for de nævnte Hovedpunkters Vedkommende, samt hvad han ellers troede kunde tjene til at markere Situationen. At Taleren meddelte sine Iagttagelser var ikke for derved at stadfæste, hvad Bureauchef Gad havde fremdraget, thi det var unødvendigt; hans Bemærkninger skulde alene tjene, om han saa maatte sige, til en større Akcentuering af det, Bureauchefen havde fremdraget.

Hvad det fremsatte Spørgsmaal angaaende Hvedearealet angik, da var det vistnok den eneste rette Forklaring, som Bureauchefen havde givet, nemlig, at Grunden til Formindskelsen maatte søges i den mislykkede Hvedehøst i 1881, men iøvrigt havde Hvedearealets Størrelse været meget vaxlende, som det vil fremgaa af følgende Oversigt, hvor det indbyrdes Forhold mellem de 4 Hovedkornsorter er angivet i Procent af det Areal, som de tilsammen indtage.

	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.
1861.	6,65	22,42	32,52	38,41
1866.	5,58	24,14	31,81	38,47
1871.	5,81	25,29	31,06	37,84
1876.	6,16	25,24	30,67	37,93
1881.	5,36	25,67	30,30	37,56

Det maa undre saa meget mere, at Hveden er den Kornsort, som er vaxlende, eftersom det synes, at de andre Kornsorter gaa en aldeles bestemt betegnet Vej — Rugarealet er stedse stigende, Bygarealet og Havrearealet stedse aftagende — og der kan vel, naar man seer bort fra Aaret 1881, næppe være nogen anden væsentlig Grund dertil end de stærkt vaxlende Konjunkturer, der til sine Tider, naar Hvedepriserne ere høje, gjøre det fordelagtigt eller friste i alt Fald til at dyrke Hvede paa Jord, der ikke er Hvedejord, medens man

derimod, naar Priserne gaa nedad, indskrænker Dyrkningen. Man skulde iøvrigt have ventet, at Hvedearealet var steget, thi ved at undersøge Brakarealet (ren Brak), vil man se en Stigning af dette:

Ren Brak.					
	Øerne.		Jylland.		Ialt.
1861.	188619 Tdr. Ld.		133432 Tdr. Ld.		324051 Tdr. Ld.
1866.	194731 —		157631 —		352362 —
1871.	177287 —		164768 —		342055 —
1876.	177985 —		162687 —		340672 —
1881.	179163 —		184918 —		364081 —

Brakarealet er altsaa tiltaget undtagen paa Fyen og i Sorø Amt; navnlig er det tiltaget i betydelig Grad i Jylland. I det Hele er Arealet i de 20 Aar fra 1861 til 1881 steget med 12 pCt. Grunden til dette Forhold kan vistnok søges i det forøgede Areal, der er taget ind under Kultur, og at enkelte sent ompløjede Hvedemarker behandledes som Brak til fornyet Hvedeudsæd, men den turde maaske ogsaa søges i, at Landmanden efter Krisen 1876—77 saa vidt muligt var henvist til en Indskrænkning af Udgifterne, og derved, hvad andre statistiske Oplysninger vise, førtes bort fra en saa stærk Benyttelse af kunstig Gjødning som tidligere, idet Forbruget i faa Aar sank fra 40 Millioner Pund til 11 Millioner Pund. Dette var en saa stor Reduktion i Forbruget af kunstig Gjødning, at det ikke var underligt, at man da saa sig nødsaget til paa anden Maade at erstatte Jorden det, den ikke fik ad anden Vej, og det skete da ikke blot ved Hjælp af stærkere Staldgjødning, men ogsaa ved en mere skaansom Behandling af Jorden, nemlig ved en mere gennemført Renbrak end tidligere.

De statistiske Oplysninger stadfæste, at Hovedvægten for Tiden er lagt paa Husdyrholdet, thi de Arealer, der benyttes til Husdyrenes Ernæring, ere tiltagne meget stærkt. Blandt de Marker, der særlig ere bestemte for Husdyrholdet, fæster Opmærksomheden sig særlig paa Roemarkerne, Blandsædsmarkerne, Græsmarkerne og Engene, og det er aabenbart, at dette Afsnit af Beretningen, naar den kommer til at foreligge i sin Helhed, vil have den største Interesse.

Hvad Roemarkerne angaaer, er der egentlig allerede af Bureauchef Gad angivet, hvorledes Forholdet stiller sig siden 1871, men Taleren er, som hosstaaende Tabel viser, gaaet

Rodfrugt.

	Øerne.		Jylland.		Ialt.
1861.	3749	Tdr. Ld.	759	Tdr. Ld.	4508 Tdr. Ld.
1866.	3779	—	1753	—	5532 —
1871.	6649	—	3554	—	10203 —
1876.	11807	—	5220	—	17027 —
1881.	20069	—	14257	—	34326 —

10 Aar længere tilbage i Tiden, nemlig til 1861. I dette sidste Aar angaves Roemarkernes Areal kun at være 4508 Tdr. Land, medens det i 1881 var 34326 Tdr. Land. Tilvæksten i Areal har, som man saaledes vil se, været endogsaa meget betydelig, idet Arealet i disse 20 Aar er forøget med 661 pCt., eller med andre Ord er blevet mellem 7 og 8 Gange større, end det var i 1861. Tilvæksten har i de sidste 5 Aar været forholdsvis stærkest i Jylland, hvilket ogsaa er forklarligt nok efter den stærke Fremgang, Fedningen her har havt. Sukkerroedyrkingen paa Øerne er ikke i Stand til at kontraballancere den forøgede Dyrkning af Turnips og Rutabaga, som har fundet Sted i Jylland. Taleren samstemmer fuldkommen i, at hvorvel denne Tilvæxt i Roearialet maatte kaldes glædelig, var det dog et for lille Areal, der her i Landet dyrkedes med Rodfrugter. Det var ikke paa Kartoffelmarkernes Bekostning, at Rodfrugtdyrkingen havde vundet sin store Udbredelse, thi Kartoffelmarksarealet var steget i Aarene 1861 til 1881 med 47 pCt., nemlig fra 55341 Tdr. Land til 81107 Tdr. Land. Paa Øerne er Forholdet lidt

Kartofler.

	Øerne.		Jylland.		Ialt.
1861.	24597	Tdr. Ld.	30744	Tdr. Ld.	55341 Tdr. Ld.
1866.	29395	—	38452	—	67847 —
1871.	30865	—	46989	—	77854 —
1876.	26736	—	49911	—	76647 —
1881.	27324	—	53783	—	81107 —

vexlende, ja der er endogsaa en lille Tilbagegang i Arealets Størrelse, saa at Tilvæksten fortrinsvis falder paa Jylland, og det turde da vel skyldes de store Hedearaler, som der ere tagne ind under Behandling, og som særlig egne sig til Kartoffeldyrkning.

I Blandsædsmarken er Arealet fra 1861 til 1881 steget med 173 pCt. Det var nemlig:

Blandsæd.

	Øerne.	Jylland.	Ialt.
1861.	48547 Tdr. Ld.	12540 Tdr. Ld.	61087 Tdr. Ld.
1866.	65274 —	18210 —	83484 —
1871.	75678 —	23305 —	98983 —
1876.	92892 —	39180 —	132072 —
1881.	114325 —	52419 —	166744 —

Denne Stigning er muligvis medvirkende til, at Byg- og Havrearealet, som før bemærket, er i Aftagende; men endel af Stigningen er iøvrigt rimeligvis tilfældig eller rettere abnorm, hidrørende fra, at en Del ompløjede Hvedemarker ere besaaede med Blandsæd.

Hvad det til Høslæt bestemte Areal angaaer, da er dets Størrelse meget vexlende, som det fremgaaer af vedføjede Oversigt; men dette er jo iøvrigt naturligt, eftersom det saa væ-

Høslæt.

	Øerne.	Jylland.	Ialt.
1861.	218088 Tdr. Ld.	112342 Tdr. Ld.	330430 Tdr. Ld.
1866.	183581 —	80288 —	263869 —
1871.	179285 —	58665 —	237950 —
1876.	205355 —	84723 —	290078 —
1881.	182034 —	104649 —	286683 —

sentlig beroer paa Vejrliget, om en større eller mindre Del af Kløver-Græsmarken kan spares til Høslæt.

Græsnings- og Engarealerne ere derimod voxede betydelig i Størrelse. Græsningsarealet er nemlig i de 20 Aar fra 1861 til 1881 voxet fra 1,077892 Tdr. Land til 1,378518 Tdr. Ld., altsaa med 300000 Tdr. Land, hvilket udgjør en Forøgelse med omtrent 30 pCt.

Græsningsarealet.

	Øerne.	Jylland.	Ialt.
1861.	299546 Tdr. Ld.	778346 Tdr. Ld.	1,077892 Tdr. Ld.
1866.	338075 —	814344 —	1,152504 —
1871.	337801 —	902446 —	1,240247 —
1876.	317934 —	957897 —	1,275831 —
1881.	350651 —	1,027867 —	1,378518 —

Stigningen i Arealets Størrelse er navnlig stærkt udpræget i Jylland, hvor der stadig har været Stigning, medens Forholdene derimod have været lidt vexlende paa Øerne. Tilvæksten i Arealets Størrelse er imidlertid kun den ene Side

af Sagen; til Kvalitetsforbedringen maa der jo ogsaa tages Hensyn, men vi have intet Middel i Hænde, hvorved vi kunne gjøre Rede for, hvor vidt der er skeet nogen Fremgang i saa Henseende; det tør imidlertid haabes, at der ogsaa, hvad denne Side af Sagen angaaer, er skeet en Forbedring, som vil have en endog større Betydning for vort Kvægs Sommergræsning end selve Arealets Udvidelse.

Hvad Engarealet angaaer, da var der ikke stor Forskjel mellem 1861 og 1881, medens derimod de mellemliggende 3 Perioder vise et kjendelig mindre Areal.

Engarealet					
	Øerne.		Jylland.		Ialt.
	Tdr.	Ld.	Tdr.	Ld.	Tdr. Ld.
1861.	122999		310636		433635
1866.	113167	—	306506	—	419672
1871.	107824	—	305448	—	413272
1876.	109787	—	310120	—	419907
1881.	97060	—	341566	—	438626

Grunden hertil skyldes rimeligvis en dobbelt Bevægelse, nemlig Formindskelsen af Arealet paa Grund af Dræningen og Forøgelsen ved Anlæg af nye Enge, og medens den første Bevægelse var den overvejende i de første 2 Femaar, har den sidste havt Overvægten i de sidste 2 Femaar og ganske særlig i det sidste. Denne Forklaring vinder i Sandsynlighed ved at se hen til, at paa Øerne, hvor Dræningen er stærkest, er Engarealet stadig blevet formindsket, medens det i Jylland stadig er voxet, naturlig hidrørende fra de Bestræbelser, som af Hedeselskabet og Andre ere satte i Gang for at tilvejebringe en mere udstrakt Anvendelse af de store Vandmasser, som findes i den Mængde Aaer og Bække, som gjennemskære navnlig de lettere Dele af Jylland.

Som man seer, stadfæster altsaa det foreliggende statistiske Materiale sammenholdt med tidligere Oplysninger paa en skarp Maade, at der lægges en forøget Vægt paa Husdyrholdet herhjemme, og det stærkt tiltagne Omfang af alle herhen hørende Marker maa betragtes som det mest karakteristiske Træk i de sidste 20 Aars Jordbenyttelse.

I Handelsplanternes Dyrkning, der ofte benyttes som en Maalestok for vedkommende Lands Agerbrugsudvikling, har der, som nedenstaaende Sammenstilling viser, fundet en saa meget betydelig Nedgang Sted.

Handelsplanter.					
	Øerne.		Jylland.		Ialt.
	Tdr.	Ld.	Tdr.	Ld.	Tdr. Ld.
1861.	6421		6663		13084

	Øerne.	Jylland.	Ialt.
1866.	9201 Tdr. Ld.	8457 Tdr. Ld.	17658 Tdr. Ld.
1871.	8017 —	6132 —	14149 —
1876.	4931 —	5370 —	10301 —
1881.	3579 —	1601 —	5180 —

Det er altsaa nu kun $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ af, hvad det var for 15 Aar siden. For Rapsens Vedkommende stiller Forholdet sig endnu slettere.

Raps.

	Øerne.	Jylland.	Ialt.
1861.	9179 Tdr. Ld.	3693 Tdr. Ld.	12872 Tdr. Ld.
1866.	15428 —	12836 —	28264 —
1871.	2275 —	875 —	3150 —
1876.	870 —	148 —	1018 —
1881.	1623 —	394 —	2017 —

Hvad endelig det Areal angaaer, der er udlagt til Avl af Kløver- og Græsfrø, hvilket har faaet en forøget Interesse, efter at Bestræbelserne nu begynde at gaa i Retning af at tilvejebringe en mere rationel Frøavl, end der tidligere har fundet Sted, da har der fundet en afgjort Tilbagegang Sted i Størrelsen af det Areal, der benyttes hertil. I 1871 havde Arealet en Størrelse af 8018 Tdr. Land, i 1876 af over 6362 Tdr. Land, og i 1881 var det kun 4801 Tdr. Land. I Løbet af 10 Aar er altsaa dette Areal aftaget med henimod Halvdelen; men dette kan heller ikke være andet, naar man seer nøjere paa Forholdet, thi saa længe Frøavlen bliver drevet paa en urationel Maade, saa at der kun paa Markedet kommer slette Varer, der ikke kunne opnaa nogen ordentlig Pris, maa der være Tilbagegang. Hvor Avlen derimod drives paa en rationel Maade, har Erfaringen enkelte Steder herhjemme viist, hvilken stor Indtægt der kan hentes ud af et Frøareal, og hvilke fortrinlige Varer netop den danske Frøavl er i Stand til at frembringe, Varer, der efter de betalte Priser staa over de tilsvarende fra Udlandet; men det er ogsaa kun, hvor der vælges de rette Sorter paa den rette Jord, og hvor Dyrkningen, Indhøstningen og Sorteringen ske med Omlø, at Udbyttet bliver tilfredsstillende eller endog fortrinligt, og efter at Øjet er aabnet herfor, vil den kommende Tid sikkert atter vise en Forøgelse i Frøarealets Størrelse.

Sluttelig have vi i efterstaaende Tabel sammendraget Arealets Anvendelse ved de 4 sidste Opgjørelser.

Af det benyttede Areal anvendtes til:

	Sædavl, Rodfrugter, Handelsplanter.					Græsning, Høslæt, Brak, Eng og Overdrev.				
	1866.	1871.	1876.	1881.	1886.	1871.	1876.	1881.	1886.	1881.
Kjøbenhavns Amt	101407	104568	102743	104741	80820	80917	80423	81383	81383	81383
Frederiksborg —	95335	94027	94555	99184	78323	83836	85189	83146	83146	83146
Holbæk —	126008	126250	128835	132009	120976	128117	124774	124963	124963	124963
Sorø —	114189	112556	114688	117668	99003	103013	103122	101554	101554	101554
Præstø —	131477	131221	130704	132637	111215	114949	116745	116159	116159	116159
Bornholms —	35854	37212	39628	41948	32307	36080	36580	34780	34780	34780
Maribo —	126828	127059	128912	132023	113367	119648	123550	125521	125521	125521
Odense —	145176	147503	148950	151277	126325	133045	133673	130665	130665	130665
Svendborg —	129928	129152	128145	131741	111670	113933	117768	116406	116406	116406
Øerne	1.006152	1.009547	1.017160	1.043228	874006	913538	921824	914479	914479	914479
Hjørring Amt	108799	115520	125958	140173	215938	217370	235092	235276	235276	235276
Thisted —	71666	71471	73839	78855	112107	127036	117311	125641	125641	125641
Aalborg —	107491	118353	129172	144151	200185	201189	205844	227257	227257	227257
Viborg —	117935	129162	141628	156963	186934	201513	206647	229794	229794	229794
Randers —	125955	133313	138302	146939	188066	192597	203400	210427	210427	210427
Aarhus —	144650	151395	156769	165787	160840	171769	179623	178593	178593	178593
Vejle —	140085	144748	151978	155415	151851	158608	172218	178092	178092	178092
Ringkjøbing —	107761	111114	124531	142683	229506	252262	262061	289436	289436	289436
Ribe —	93204	96364	106357	115229	167055	187457	200753	205679	205679	205679
Jylland	1.017546	1.071640	1.148534	1.246195	1.612512	1.709798	1.782949	1.880595	1.880595	1.880595
Danmark	2.023698	2.081187	2.165694	2.289423	2.486518	2.623336	2.704773	2.795074	2.795074	2.795074

I pCt. af det hele Areal udgjorde ved de 4 sidste Opgjørelser:

	Det produktive Areal.			Til Sæd og Rodfrugter.		
	Øerne.	Jylland.	Landet.	Øerne.	Jylland.	Landet.
1866	88.50	59.99	69.68	42.70	22.24	29.20
1871	90.30	63.24	72.44	42.84	23.41	30.01
1876	91.84	66.81	75.32	43.09	25.09	31.21
1881	93.00	72.00	80.00	44.61	27.47	33.25

	Til Græsning og Høslæt.			Ialt: Til Sæd, Rodfr., Eng, Græs og Høslæt.		
	Øerne.	Jylland.	Landet.	Øerne.	Jylland.	Landet.
1866	37.10	35.25	35.88	79.80	57.49	65.08
1871	38.76	37.34	37.83	81.60	60.75	67.84
1876	40.07	39.23	39.51	83.16	64.32	70.72
1881	39.10	41.45	40.50	83.71	68.92	73.75
